

Јелена Г. Рељић¹

ЗБОРНИК РАДОВА *ПОЕТИКА СВЕТИСЛАВА МАНДИЋА*

Милан Громовић (ур.) (2023) *Поетика Светислава Мандића*. Нови Сад, Филозофски факултет.

У издању Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду објављен је зборник радова *Поетика Светислава Мандића*, поводом двадесет година од пјесничког упокојења. Уредник зборника био је др Милан Громовић, научни сарадник на Одсеку за српску књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Радови објављени у зборнику *Поетика Светислава Мандића* настали су након дискусија на истоименом међународном научном скупу који је одржан на Филозофском факултету у Новом Саду у октобру 2023. године у организацији Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду и Катедре за србистику Филолошког факултета у Бањој Луци. Упоредо са научним скупом приређена је и изложба *Светислав Мандић – Прича о једном зографу* чији су аутори Вања Шмуља из Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске и Наташа Белић из Библиотеке Филозофског факултета у Новом Саду.

Зборник и научни скуп *Поетика Светислава Мандића* дио су ширег научноистраживачког пројекта који је резултирао одржавањем три научна скупа и објављивањем три монографске публикације. Ове публикације симболично су означене бојама. Пурпурна – *Савремено српско песничтво и ново средњовековље: византијске теме и мотиви* објављена је 2020. године. Плава – *Анђели у књижевности* и жута – *Поетика Светислава Мандића* објављене су 2023. године. Нешто раније, у периоду од 2019. до 2021. године на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци реализован је пројекат *Књижевно-умјетничко дјело и заоставштина Светислава Мандића* којим је руководио др Саша Шмуља. У оквиру тог пројекта публикован је зборник *Светислав Мандић у српској књижевности и култури*. Такође, у издању Центра за српске студије у Бањој Луци 2019. године објављена је књига *Токе од месечине. Поезија и есеји Светислава Мандића*, коју су приредили Саша Шмуља и Андреја Марић са Катедре за србистику Филолошког факултета у Бањој Луци.

¹ jelena.reljic@live.com

Иако се у јавности прво појављује као пјесник, Светислав Мандић познат је прије свега по свом конзерваторском раду и копирању фресака, те есејистичким текстовима о српском средњовјековљу. Међутим, све је то у његовом стваралаштву испреплетено и једно другим условљено, те захтијева један широк херменеутички приступ. Поменути научним скуповима и објављеним монографским публикацијама свакако је настојано да се лик и дјело Светислава Мандића врате у фокус савремених истраживања.

Светислав Мандић био је у правом смислу ријечи једна полихисторска личност. Његово стваралаштво обухвата читав низ стручних и научних области: ликовну умјетност, историју умјетности, конзервацију, књижевност, лингвистику, историографију, просопографију и туризмологију. Рођен је 1921. године у Мостару. У родном граду завршава гимназију, а у Београду је 1950. године дипломирао на Академији ликовних уметности. Радни вијек провео је као сликар-конзерватор и кописта фресака у Заводу за заштиту споменика културе Србије и у Галерији фресака у Београду. Био је члан Савета Завода за заштиту споменика културе града Београда од његовог оснивања 1960. године. Такође, био је уредник у издавачким кућама *Ново поколење*, *Југославија* и *Туристичка штампа*. Иницирао је покретање и био уредник и дизајнер прва три броја часописа *Зограф*, који је један од најбитнијих медијистичких часописа код нас, па и у свијету. Умро је 2003. године у Београду.

У књижевности се јавља збирком поезије *Двојица* коју је објавио 1940. године у Мостару у коауторству са Велимиром Ковачевићем, пријатељем из дјетињства. Након тога слиједе: *Кад млидијах живети* (Београд, 1952), *Милосно доба* (Београд, 1960), *Песме* (са илустрацијама Александра Дерока, Београд, 1966) и *Песме* (у избору Николе Кољевића, Сарајево, 1990). Збирку *Звездара и друге песме* Мандић је објавио 1995. године као избор пјесам из претходних збирки. Ту су, што видимо из *Напомене аутора*, објављене и пјесме из новина и часописа које раније нису објављиване ни у једној књизи. За ову збирку добио је награду *Милан Ракић*. Заступљен је у бројним антологијама.

Седамдесетих година интензивно се бавио стручним истраживањима српског средњег вијека која ће резултирати књигама: *Древник, записи конзерватора* (Београд, 1975), *Чрте и резе, фрагменти старог именика* (Београд, 1981), *Розета на Ресави, плетеније словеса о Раваници и Манасији* (Крушевац, 1986), *Велика господа све српске земље и други просопографски прилози* (Београд, 1986) и *Царски чин Стефана Немање, чињенице и претпоставке о српском средњовековљу* (Београд, 1990). Радио је конзервацију зидног сликарства из XIII и XIV вијека (у манастирима Студеница, Милешева, Сопоћани, Градац,

Ариље, Дечани, Добрун итд.) и у периоду од 1952. до 1965. године израдио четрдесет и шест копија фресака из истих тих споменика, што је врхунац његове копистичке каријере.

Укупно осамнаест радова објављених у зборнику *Поетика Светислава Мандића* распоређено је у три цјелине: *Песник културе*, *Поезија видљивог и невидљивог* и *Песник вишестепенне слике*. Тематски оквир првог поглавља односи се на везу пјесникове поетике и културе.

Узевши студије сјећања као теоријско-методолошко полазиште, Саша Шмуља у уводном раду *Индивидуално и колективно сјећање у поезији Светислава Мандића* полази од хипотезе да у Мандићевој поезији поред индивидуалног важну улогу игра и колективно (наиндивидуално, културално) сјећање. Реферишући се на теоријске ставове Мориса Албваша, Јана Асмана и Алаиде Асман, аутор испитује како те двије врсте сјећања функционишу, шта садрже и како се прожимају. Показује да у Мандићевој поезији евоцирано индивидуално сјећање има наглашену просторну метафорику, сликовитост и фигуралност, док колективно сјећање акумулира мнемотопе националне традиције, културе, идентитета и православне духовности.

Оној струји послјератних пјесника чија поезија баштини српско средњовјековно културно наслеђе Светислав Мандић приклањао се више по својим интимним афинитетима него поетичким исходиштима које је првенствено налазио у лирском интимизму и тзв. стражиловској осјећајности. Отуда посебан доживљај природе који у његовом стваралаштву, поетском и ликовном, кореспондира са једном личном религиозношћу и, шире гледано, православном духовношћу. Јелена Младеновић на том трагу у раду *Природа и култура у стваралаштву Светислава Мандића* разматра однос ликовног и језичког умијећа кроз однос природе и културе настојећи да укаже на условност њихове антиномије.

Дубоко прожето средњовјековном српском духовном и умјетничком традицијом, дјело Светислава Мандића преко ње антиципира и неке сегменте византијске и хеленске културе. Владан Бартула и Миљан Попић у коауторском раду *Светислав Мандић – повјереник логосне тајне: филозофске идеје и трагања у дјелу С. Мандића* истражују хеленске и хришћанске филозофске идеје у Мандићевој поезији и есејима, те трагају за логосним елементима његовог стваралаштва исказаним у хармонији човјековог и Божијег дјела и у трагању за узвишеним, за љепотом и смислом у обједињеном интелектуалном, умјетничком и духовном поимању стварности. Мандић у духу романтичарске традиције уводи појам „филозофије туге”, којим изражава хармонију човјека између духовног и овоземаљског.

У раду *Камене књиге Мандићеве* Вања Шмуља промишља о Мандићевом опусу са аспекта савремене науке о књизи као медију за перцепцију идеја и знања преношених кроз виртуелну слику стварности. *Камене књиге* са којих је Мандић „ишчитавао” поруке су књига-храм и књига-зид (фреска), које су увијек исте и чија порука треба даље да се преноси непромијењена јер је њен „аутор” сам Бог, те књига-споменик и књига-обелиск, чије су поруке подложне ревизији јер је њихов аутор човјек. Отуда је и Мандићев приступ двојак – као кописта и рестауратор није мијењао ништа, а као истраживач нашег средњовјековног наслеђа одгонетао је, тумачио и разоткривао стварајући нове поруке у служби ревидирања историјске истинитости и исправљања неправди према онима које је историја оклеветала или прећутала. Овакав приступ оправдава и проблем ауторства којим се Мандић, са аспекта тезе о теолошком поријеклу медија, бавио у виду израза „Помени Господи”.

Недељка Бјелановић у есејима Светислава Мандића проналази примјере истраживања свакодневице посматраног периода, односно српског средњег вијека и уочава да су се тако у његовим текстовима обликовале идеје и пракса нове историчности. У раду *Радознале очи: Светислав Мандић као приповједач и историчар културе* показује да Мандић реконструира тај свијет и својим приповједачким даром градећи културноисторијске претпоставке – могућа унутрашња стања својих протагониста, он ствара из трагова њихове свакодневице или кратких личних записа.

У раду *Естетика града у поезији Светислава Мандића* Тихана Тица преиспитује мотив градског пејсажа у Мандићевој поезији истражујући притом мотиве смрти, сакралности и завичајне прошлости који су уско повезани и уткани у поетске слике града. На тај начин освјетљава и Мандићеву естетику свјетлости која је нераскидиво повезана са представом смрти и загробног живота симболички представљеним управо сликом града. Такође, расвјетљава везу између сликања икона и сликања урбаног пејсажа те наглашава важност тематике завичаја, географског и интимног, у естетици града.

Друго поглавље зборника, како је и насловљено, посвећено је истраживању видљивог и невидљивог у Мандићевом стваралаштву. Тако Марко Радуловић у раду *Српско средњовековље у поезији Светислава Мандића* разматра да ли је и у којој мјери средњовековље конститутивни дио Мандићевог пјесничког опуса. Чињеница је да је искуство и интимни доживљај проучаваоца српског средњег вијека, кописте фресака и конзерватора Мандић тематизовао и у својој поезији. Стога, с једне стране, аутор пази да у тој поезији не тражи оно чега ту и нема, а с друге стране удуплава истраживачку пажњу да не пропусти нешто од

средњовјековног наслеђа што се у први мах можда и не види. Зато систематично истражује фреквентност тема и мотива средњовјековног наслеђа и начин на који функционишу у пјесми, те улогу коју имају у обликовању идентитета пјесничког субјекта.

У циљу расвјетљавања естетске вриједности Мандићеве поезије, Милица Миленковић у раду *Звездара и друге песме Светислава Мандића* полази од чињенице да су након објављивања те збирке изостала савремена и нова читања ове поезије па самим тим и вредновање Мандићевог опуса у контексту историје српске књижевности. Зато ауторка приступа збирци аналитичко-синтетички користећи се биографским и (пост)структуралистичким приступом како би се што јасније сагледао Мандићев пјеснички опус и образложио његов значај у историји српске књижевности. С обзиром на то да су пјесме из те збирке објављиване у распону од педесет година у разноликим геополитичким приликама, ауторка, користећи се новим историзмом и критичким судом претходних истраживача, истражује колико су друштвене прилике утицале на сјету и меланхолију у Мандићевој поезији.

Лазар Букумировић у раду *Дамаскин у поезији Лазе Костића, Светислава Мандића и Ивана В. Лалића* испитује поетички потенцијал личности Јована Дамаскина у српској поезији. Фокус истраживања је на пјесми *Дамаскин* Светислава Мандића. Компаративним приступом отвара се могућност расвјетљавања специфичности Мандићеве поетике у контексту српске књижевности и тзв. „дамаскинизма”.

Интертекстуални потенцијал Мандићеве поезије, тачније дијалог између пјесама *Ариљски анђео* Бранка Миљковића и *Анђео из Милешеве* Светислава Мандића полазиште је за истраживање у раду *Видљиво и невидљиво у поезији Светислава Мандића* Луне Градиншћак. Ауторка интерпретативном и херменеутичком методом анализира Мандићево поимање пјесништва кроз призму односа видљивог и невидљивог у његовој поезији будући да код Мандића, сликара, кописте и конзерватора, боја има доминантну улогу и да се видљиви, чулни свијет код њега доживљава и обликује примарно на начин визуелног умјетника.

Растко Лончар у раду *Песништво Светислава Мандића као нагавештај прекретничког смера српске послератне поезије* разматра генезу Мандићеве пјесничке поетике у контексту доминантних идеолошких и дневнополитичких оквира српске и југословенске књижевности након Другог свјетског рата. Истражује како је Мандић својом поезијом омогућио опстанак тзв. стражиловске линије у нашем пјесништву и испитује поријекло неоромантичарских и интимистичких мотива у његовом дјелу.

Истраживање умјетничког синкретизма пјесничког и ликовног гласа у поетици Светислава Мандића Милан Громовић у раду *Од молитве до судњег дана: поетика набрајања Светислава Мандића* заснива на теорији о семиосфери Јурија Лотмана. Мандићеву лирику анализира кроз призму механизма семиотичког удвајања, односно стилског поступка поетског набрајања, које се запажа у почетној и завршној фази пјесничковог стваралаштва, а на примјеру Мандићевих пјесама *Молитва Христу* и *Онај судњи дан* те кроз компаративну анализу овог поступка између пјесме *Онај судњи дан* и *Плава гробница – Видо Милосава Тешића*.

Треће поглавље бави се вишестепеном сликом ликовног и пјесничког у Мандићевом пјесничком опусу. Јелена Марићевић Балаћ у раду *Сликајство у подтексту поезије Светислава Мандића* анализира Мандићеве пјесме у којима се апострофирају сликари и њихова дјела, или се тематизују и метафоризују поједине сликарске технике у функцији креирања сопствене метапоетике. Тако, уз византијско фрескосликајство и домаће сликаре видимо да је Мандићева поетика уобличена и ренесансним италијанским сликајством и француским импресионизмом.

Још један аспект „ликовности” Мандићеве поезије јесу боје. Њихов симболички потенцијал, у циљу освјетљавања семантичког нивоа Мандићеве лирике, анализира Слађана Миленковић у раду *Симболика боја у песништву Светислава Мандића*.

Сања Перић у раду *Морске слике у поезији Светислава Мандића* анализира тематско-мотивски круг Мандићевих пјесама посвећен мору методом *close reading* и компаративном методом. Овај дио Мандићевог пјесничког опуса мање је познат и истраживан јер позицијом лирског субјекта као посматрача и еротским сензибилитетом излази из оквира поезије обојене сјетом и прожете духовношћу. Заправо, његова „морска поезија” није лишена рефлексивности, али морски мотиви дају овој поезији пуноћу, топлину и љупкост и у њима се проналази највише радости, виталности и поетске енергије.

Бојана Кулићан Громовић у раду *Завичај у поезији Светислава Мандића* трага за симболима који указују на неку од врста завичајности – географску, традицијску, завичајност у себи, завичајност у Другом, завичајност у чулима. Ауторка показује да су појмови завичај и завичајност шири и сложенији у односу на представу о географском поријеклу. Зато њихово онеобичавање у умјетничком контексту нуди могућности за тумачење у кључу поријекла и припадања.

Рад *Светислав Мандић, становник Стражилова* Ленке Настасић испитује везу Светислава Мандића са пјесницима тзв. стражиловске линије у нашој поезији, прије свега са Бранком Радичевићем и Милошем Црњанским. Простори Мостара и Београда су за Мандића, у духу суматраизма и меланхолије за несталим завичајем, приватно, лично Стражилово које поприма универзалне симболе.

Полазећи од чињенице да Светислав Мандић као аутор до данас није заступљен у читанкама и наставним програмима ни за средње, ни за основне школе у Републици Српској, Србији и Црној Гори, Нина Говедар у раду *Есеји Светислава Мандића у наставном контексту* нуди преглед могућности примјене Мандићевих есеја у настави налазећи да су погодни за функционално увезивање садржаја из више предмета. Осим свестраног контекстуализовања предмета проучавања, што је један од најбољих наставних модела савремене наставе, овако је могуће освијетлити и важне мотиве из наше националне историје и културе.

У четвртом поглављу *Избор из литературе* дати су извори и избор из литературе која је, непосредно или посредно, повезана са поетиком Светислава Мандића и коришћена у овом зборнику. Списак литературе, свакако, није коначан и заинтересовани читалац или истраживач шири списак може пронаћи на крају сваког појединачног рада. Посљедње поглавље *Прилози* чине пјесникове фотографије, фотографије легата и скениране насловнице свих Мандићевих збирки поезије.

Зборником *Поетика Светислава Мандића*, у богатом и разноврсном стваралаштву овог пјесника, освијетљена су важна поетичко-естетска исходишта његовог пјесничког опуса, али и његовог умјетничког и културног рада. Овом публикацијом успјешно су реализовани напори да се лик и дјело Светислава Мандића реактуелизују и ревалоризују у српској култури и науци о књижевности. Такође, потребно је констатовати да и поред разноврсности тема и истраживачких метода које су заступљене у овом зборнику могућности за опсежнија разматрања и анализе стваралаштва Светислава Мандића никако нису исцрпљене.